

La posició davant el pensament europeu en els discursos inaugurals de Xavier Llorens i Barba, Julián Sanz del Río i Francesc Asensi

Xavier SERRA (Universitat de València - IES Joan Fuster (Sueca))

Entre el 1808 i el 1849 –això és, des de l'inici de la Guerra del Francès fins al final de la Segona Guerra Carlina– el desgavell polític en què es veié immers el país fou total: guerres, aixecaments, cops d'Estat, insurreccions... Enmig d'aquest desori permanent i generalitzat, la cultura s'ensorrà. Fou impossible fer res. A partir del 1850, el desgavell fou més relatiu, en el sentit de més suportable. Els pronunciaments no es pogueren eliminar, però almenys, durant dues dècades, no hi hagué guerres.

Els liberals, per reacció davant la pressió absolutista, havien tornat a obrir feia alguns anys les Universitats de Barcelona i Madrid –i tancaren les de Cervera i Alcalá. Ara bé: el cretinisme ambiental imperant en aquestes universitats –i en les que s'havien mantingut al seu lloc, com va ser el cas de la de València– fou impossible de dissimular. El retard cultural, la inòpia, eren patents. La tendència predominant en la legislació que promogueren tant els absolutistes com els liberals de diferent signe que anaren succeint-se en el govern de l'Estat fou la tendència a la intervenció, a l'uniformisme, a la centralització. En determinats moments es feren alguns –pocs– intents per sortir del cretinisme per mitjà de l'absorció de les idees que circulaven a França, a Alemanya, al Regne Unit... El 1843, en els darrers mesos de la Regència d'Espartero, el ministre Pedro Gómez de la Serna creà la càtedra d'Història de la Filosofia en la Universitat de Madrid i nomenà Julián Sanz del Río per a ocupar-la. Com que la matrícula en l'assignatura inclosa en el nou pla d'estudis encara trigaria dos anys a obrir-se, concedí a Sanz del

Río una pensió perquè, mentrestant, visités les universitats estrangeres que cregués convenient. Sanz de Río anà, en primer lloc, a París, on l'astre filosòfic del moment era Victor Cousin. La idea que Sanz del Río s'havia anat formant de la cultura francesa, però, era absolutament negativa. «Cada dia deploro més –escriví al seu amic José de la Revilla– la influència que la filosofia i la ciència francesa –ciència confusa i superficial– exerceixen sobre nosaltres des de fa mig segle». Així, l'estada a París durà poc temps. A continuació, es traslladà fins a Brussel·les, per tal d'estudiar amb el filòsof alemany Heinrich Ahrens, del qual havia llegit el *Cours de Droit Naturel*. Ahrens era un seguidor de la filosofia de Karl Christian Friedrich Krause i recomanà a Sanz del Río que anés a la Universitat de Heildelberg. El 1843 ja feia onze anys que Krause havia mort, però hi restava, en aquella universitat, un cercle de deixebles. Sanz del Río assistí als cursos que professaven Leonhardi i Röder i es convencé que el sistema de Krause era la veritat absoluta i definitiva.

L'objectiu principal del viatge de Sanz del Río fou estudiar la filosofia moderna alemanya –per tal de trobar una alternativa a la influència francesa, que considerava nefasta. D'aquesta filosofia, però, n'absorbí només el sistema de Krause; sistema que a la mateixa Alemanya havia tingut un escàs ressò i que anava clarament de baixa. Quan tornà, l'any 1844, la Regència d'Espartero havia passat avall: el govern progressista havia estat substituït per un govern conservador; la càtedra d'Història de la Filosofia per a la qual havia estat nomenat no s'arribà ni tan sols a inaugurar, perquè aviat els plans d'estudi de les universitats foren modificats pel ministre Pidal.

Pidal tingué amb Sanz del Río una certa consideració: li oferí una càtedra de filosofia a la Universitat de Madrid. Però Sanz del Río, que havia heretat feia poc una casa i algunes propietats a Illescas, refusà l'oferiment i es retirà a traduir i estudiar els llibres que havia portat del seu viatge a

Heidelberg. Pidal entengué que el refús era definitiu i així ho deixà consignat. Segons Sanz del Río, però, la seva renúncia fou només temporal. Així, quan anys més tard demanà la reincorporació, es generà l'habitual embolic administratiu, que només pogué ser solucionat perquè tingué de cara la sort. Dit d'altra manera: l'embolic administratiu fou clarificat amb la pujada d'un nou govern progressista a Madrid: el govern de l'aliança entre els generals Espartero i O'Donnell, que donà inici al Bienni Progressista.

La implicació de Sanz del Río en els conciliàbuls del progressisme madrileny fou en tot moment molt considerable. Fou, de fet, el capítol filosòfic d'aquest progressisme.

A Barcelona els intents de renovació prengueren una direcció diferent. El 1835, sent Josep Melcior Prat cap polític de la Diputació Provincial, s'obriren diverses càtedres en l'Acadèmia de Ciències i Arts per a suplir l'absència d'estudis universitaris. Una d'aquestes càtedres fou la d'Ideologia, en la qual professà Ramón Martí d'Eixalà. En les lliçons que féu en aquesta càtedra, que s'anomenà Càtedra d'Ideologia per a desmarcar-la de la filosofia escolàstica que s'estudiava a la Universitat de Cervera i als seminaris de tot Catalunya, Martí d'Eixalà introduí el pensament dels empiristes britànics i dels ideòlegs i els eclèctics francesos. Als cursos d'aquesta Càtedra d'Ideologia assistiren Francesc Xavier Llorens i Barba i Pere Codina i Vilà, els quals foren, respectivament, a partir del 1847, catedràtics de filosofia a la Universitat de Barcelona i a l'Institut Provincial.

Martí d'Eixalà publicà al llarg de la seva vida només dos llibres de filosofia: el 1841, un *Curso de Filosofia Elemental*, que fou utilitzat en la Universitat de Barcelona durant uns anys, i, el 1842, un *Manual de la Historia de la Filosofía*, traduït del *Manuel de philosophie expérimentale* d'Amice. Amice, que era seguidor de l'escola eclèctica, dedicava uns capítols del llibre a Reid i Dugald Stewart. Així, la filosofia escocesa del sentit comú fou introduïda a

Catalunya a través dels resums elaborats pels seguidors de l'eclecticisme francès.

Llorens es lliurà, pel que sembla, d'aquesta dependència i llegí els filòsofs escocesos, de vegades, en els seus escrits originals. Llorens, que fou el catedràtic de filosofia de la Universitat de Barcelona durant vint-i-cinc anys –entre el 1857 i el 1872–, fou un seguidor, tímid, cautelós, de l'escola escocesa del sentit comú.

L'octubre del 1854 Llorens féu el discurs inaugural de curs a la Universitat de Barcelona. Fou l'únic escrit que publicà. Tingué algun ressò aquest discurs? Potser algú en féu, en aquella època, el més mínim cas? Entre el 1854 i el 1858 es pronunciaren tres discursos al voltant de l'estat dels estudis filosòfics: el de Llorens, ja esmentat; el que féu Sanz del Río a la Universitat Madrid, a l'inici del curs 1857-1858, i el que pronuncià, a la Universitat de València, el 1858, el prevere Francesc Asensi Verge.

Llorens cregué que era possible sortir de la inòpia i de l'estancament per mitjà de «la introducció simultània de sistemes diferents». Fou partidari de l'obertura total, de l'absorció sense reserves de tots els corrents filosòfics vigents a l'Europa del moment. Malgrat la preferència que expressà per la filosofia escocesa del sentit comú, no pensà, doncs, que la qüestió es pogués resoldre a priori, mitjançant la incorporació d'un únic sistema. La posició de Sanz del Río, en canvi, fou la típica posició monolítica hispànica. Sanz del Río donà per establert que la veritat única i definitiva era el sistema de Krause i pensà que la regeneració cultural del país seria una conseqüència inexorable de la difusió del krausisme. El cas d'Asensi fou diferent. Asensi ni tan sols creia en la necessitat de renovar, considerava que els filòsofs francesos i anglesos anaven lluny d'osques i que els alemanys, simplement, deliraven.

Asensi va néixer a la ciutat de València cap a l'inici del segle XIX. Entrà de seminarista, amb beca, al Col·legi del

Patriarca, el 1817. L'any següent ingressà, també com a becari, al Col·legi Major de la Presentació. Es doctorà en Teologia i obtingué un curat a l'Església de Sant Martí. Després de l'entrada dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, els absolutistes expulsaren de la Universitat de València vint-i-un professors, entre catedràtics i interins, xifra que equivalia, si fa no fa, a la meitat del claustre. En aquestes circumstàncies, Asensi, el 1824, fou nomenat professor substitut de Teologia. L'octubre del 1830 el ministre Calomarde, tement que es pogués escampar la revolució que havia tingut lloc a França, ordenà el tancament de les universitats. Quan, l'octubre del 1832, es tornaren a obrir, Asensi fou nomenat substitut d'Institucions filosòfiques. El febrer del 1833 guanyà en oposició l'única càtedra de filosofia de la Universitat de València.

Durant la Regència de Maria Cristina, Asensi pogué prosperar: com a eclesiàstic, fou nomenat síndic de Sant Martí i presidí la corporació dels síndics de tots els clergats; a la Universitat, fou clavari director de l'Hospital de Pobres Estudiants, comissari de festes, membre de la Junta d'Hisenda, vicerector... Ara bé: el 1840, la popularitat d'Espartero havia arribat al punt més alt. En constituir-se a Alzira la Junta Revolucionària, Asensi fou destituït del càrrec de vicerector i expulsat de la Universitat. En conjunt, entre catedràtics, regents i dependents, els expulsats en foren quinze. Però el 1841 la Direcció General d'Instrucció Pública revisà els processos i en reintegrà nou, entre ells Asensi. La Universitat de València, el 1840, féu Espartero *doctor honoris causa* i destituï el rector Francesc Villalba. El 1843 tot el claustre signà un manifest contra Espartero i, mesos després, amb els moderats de nou en el govern, Villalba tornà a ser rector.

Asensi féu una videta acadèmica trista i apagada. No escriví. No publicà res. L'u d'octubre del 1858 hagué d'encarregar-se, per torn, de fer el discurs inaugural de curs. Escriví per a l'ocasió divuit o dinou fulls, que s'imprimiren a

la impremta de Josep Rius. En aquests fulls, Asensi es dedica a desacreditar tota la filosofia en voga a l'estranger.

Per a Asensi, la filosofia era una disciplina exempta de problemes: una pura xauxa. El mètode era l'observació; l'objecte al qual s'aplicava aquest mètode era la naturalesa. Hi havia, naturalment, la naturalesa física i la mental. Com que els estudis de la naturalesa corpòria –les ciències– s'havien anat separant de mica en mica del tronc comú, la filosofia moderna només podia ser definida com la «ciència dels esperits». La filosofia que seguia la via correcta, la via de la veritat, consistia, doncs, en l'observació dels fets que es manifestaven en la consciència:

«L'observació o atenció als fenòmens de la naturalesa –escriu– és l'únic mitjà, proclamat per Bacon per al correcte estudi de les ciències físiques i per Descartes per al de les psicològiques; del qual s'han separat els filòsofs impacients, perquè és més llarg i lent, i han cercat el més breu, que és el de les hipòtesis i teories absurdes, inconcebibles i contràries al sentit comú de la humanitat. Tals són, deixant de banda les dels materialistes, fatalistes i sensualistes, a Anglaterra la negació de l'existència del món material per part de Berkeley, i la d'aquest i la de l'espiritual per part de Hume, fundant-se en l'antiga i absurda teoria de les idees; a França, la teoria de la substància de Descartes, que engendrà el panteisme d'Espinoza i la visió en Déu de Malebranche; la de les sensacions de Condillac i Destutt de Tracy, la de les facultats de l'ànima de Laromiguière, sistemes tots abocats a un etern oblit, i que no tenen cap altre destí que omplir una pàgina de la història.

»Però la filosofia que més s'ha allunyat del correcte camí de l'observació, i que per una conseqüència necessària ha delirat més, és l'alemanya moderna.»

Asensi no esmentava el nom de Krause en el discurs inaugural. En el breu esbós de l'evolució de l'idealisme alemany que elaborà feia referència a Kant, com a fundador, i a Fichte, Schelling i Hegel.

«La filosofia alemanya –escriví–, va ser rebuda al principi amb menyspreu, però de mica en mica s’ha anat introduint a França, on s’ha posat de moda, i es presenta a cara descoberta a Espanya, malgrat que no troba moltes simpaties.»

Sanz del Río havia pronunciat el seu discurs a la Universitat de Madrid l’any anterior (octubre del 1857). L’abril del 1858 –pocs mesos, per tant, abans que Asensi pronunciés el seu– obtingué el trasllat a la Universitat de València Eduardo Pérez Pujol, que ha de ser considerat el primer catedràtic influït pel krausisme d’aquesta universitat. El segon, cronològicament parlant, fou José Villó Ruiz, que no arribà fins nou anys més tard. Pérez Pujol fou catedràtic de Dret i Villó, d’Història.

D’altra banda, el 1854, Francesc Pi i Margall, afiliat al hegelianisme d’esquerres, havia publicat, a Madrid, el llibre *La reacció y la revolució*.

El fet és que la tendència a incorporar la filosofia alemanya que es donava en els ambients progressistes de Madrid suscità la reacció d’Asensi:

«Alemanya, abandonada l’esperança de trobar la veritat en aquestes ridícules teories, no trigarà a emprendre un nou camí, avergonyint-se ella i la humanitat sencera d’haver tingut entre els seus individus caps que hagin avortat sistemes tan exaltats, excèntrics i absurds.

»[...] Fugiu de la filosofia alemanya, perquè els seus resultats són destructors de tot ordre, de tota religió, de tota societat i moralitat, no sia que en llegir-la, ni que fos per pura curiositat, us contamineu i us deixi en un caos tal que oblideu on sou i què heu de fer, cerqueu la veritable filosofia, que és l’ànima de totes les ciències i que no és contrària en res a la religió, societat, moralitat, ni a cap dels principis que constitueixen la nostra dignitat: no us deixeu portar per les modes en filosofia...»

És indubtable que la literatura de Pi i Margall, escrita sempre en castellà, tingué en la nostra àrea cultural un de-

terminat nombre de lectors entusiastes. Tant al Principat com al País Valencià el republicanisme federalista tingué molts seguidors. La filosofia krausista, en canvi, s'infiltrà amb més dificultat. En realitat, el krausisme només fou influent, ací, en tant que corrent de renovació pedagògica. D'altra banda, després de la mort de Sanz del Río, que es produí el 1869, el moviment tendí a arraconar la metafísica de Krause i a decantar-se cap a altres corrents de pensament. Nicolás Salmerón, per exemple, que fou catedràtic de Metafísica a la Universitat de Madrid, es decantà pel positivisme francès arran del seu exili a París. El català Manuel Sales Ferré, catedràtic a Sevilla i Madrid, s'inclinà per Spencer. A Barcelona, el krausisme tingué una gairebé nul·la presència a la Universitat. El krausista més conspicu de Barcelona fou el germà de don Francisco Giner de los Ríos, Hermenegildo, pel paper que jugà com a representant del republicanisme espanyolista en la política catalana. A la Universitat de València, a banda d'Eduardo Pérez Pujol i de José Villó, professaren Joaquín Arnau Ibàñez i Eduard Soler. Però Arnau, que era aragonès, morí als pocs mesos d'ocupar la càtedra i Soler, que fou l'únic valencià del grup, marxà a Madrid quan es fundà la Institución Libre d'Enseñanza.

De vegades s'ha volgut inflar la importància de Llorens en l'evolució del pensament català. Llorens, a banda del discurs que féu el 1854, no publicà res. Ni una ratlla. Les *Lecciones de filosofía* que publicà la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona, en tres volums, el 1920, en realitat, contenen bàsicament els apunts que prengué Balari i Jovany quan assistí als cursos que professava Llorens. La resta dels escrits que anaren sortint –per exemple, el que publicà Eugeni d'Ors en *Arxiu de l'Institut de Ciències*– tenen una procedència semblant. És cert que el discurs, per a l'època en què fou escrit i, sobretot, comparat amb els que escriviren Asensi o Sanz del Río, és un paper molt ben girat, intel·ligent. Ara: quina influència tingué? El primer intent d'editar les lliçons

de Llorens, que tingué lloc poc després de produir-se la seva mort (1872), fou aturat pel censor eclesiàstic designat per al cas. Es trobà que en les lliçons hi havia una certa influència kantiana. Així, els papers foren retirats i dipositats a la Universitat de Barcelona i, durant molts anys, no se'n va saber res més. Els deixebles que es manifestaren com a seguidors de Llorens foren pocs i tingueren una posició acadèmica molt prima, començant pel que fou el seu ajudant en els darrers temps, Joaquim Sabater, que no ascendí mai més enllà de la categoria d'auxiliar. Francesc d'Assís Masferrer i el prevere Pere Garriga foren catedràtics d'Institut.

Torras i Bages redactà un parell d'escrius laudatoris sobre la personalitat de Llorens. Digué en aquests escrius que, en els seus darrers temps, la intenció de Llorens fou conciliar la filosofia escocesa amb el tomisme. En el mateix sentit es pronuncià Masferrer, que en la dedicatòria que encapçala el llibre *Programa razonado de filosofía elemental*, publicat a Vic, el 1881, escriví: «A la memòria del malaguanyat catedràtic de filosofia de la Universitat de Barcelona, D. Francesc Xavier Llorens i Barba, savi i fervent conreador de la filosofia escocesa i coneixedor profund de la metafísica escolàstica.»

Marcelino Menéndez y Pelayo, anys més tard, negà que Llorens s'hagués desviat mai de les directrius de la filosofia escocesa: «Amb més zel que discreció –escriví–, alguns deixebles han volgut concedir-li l'honor pòstum d'haver-se decantat en els seus darrers temps cap al neoescolasticisme.» El bisbe Torras i Bages replicà en una nota a peu de pàgina de *La tradició catalana*. Quan es produí aquesta polèmica, però, feia gairebé vint anys que Llorens era mort i s'havia diluït per complet, al Principat, qualsevol influència de la filosofia escocesa.